

OKO Reporter o ratnim zločinima

Broj 6
Jesen/zima 2007

Одсек Кривичне Одбране
Odsjek Krivične Odbrane
CRIMINAL DEFENCE SECTION

Sadržaj

Novosti

Izveštaj o stručnim obukama	3
Seminar o nagodbi	3
Napredni seminar o MHP	5
Okrugli sto na temu vještačenja	6
Godišnja konferencija OKOa	7

Članci i informacije

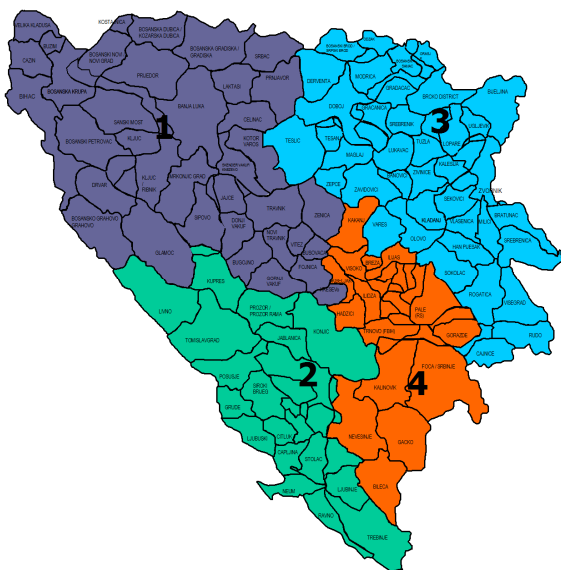
Objavljeni kriteriji	10
10 zapovijedi unakrsnog ispitivanja	11
Nullum crimen sine lege	19
Aktuelna zbivanja na <i>ad hoc</i> sudovima	24

Izveštaji o predmetima

Sud BiH, predmet Sipić, Damjanović	42
Sud BiH, predmet Vuković i dr.	43
Sud BiH, predmet Rašević i Todović	44

Obavještenja

Program edukacije 2008.	45
-------------------------	----

Prikaz podjele po Timovima za podršku odbrani unutar Odsjeka krivične odbrane

Uvod

Poštovani čitaoci,

OKO Reporter je namjenjen advokatima angažovanim na predmetima posebnog Odjela I Suda BiH, kao i onima koji to trenutno nisu, a imaju interes da unaprijede svoje vještine u zastupanju u predmetima ratnih zločina te saznaju najnovije informacije iz zemlje i svijeta o razvoju međunarodnog prava primjenjivog na ove predmete. Reporter obrađuje pitanja međunarodnog humanitarnog prava, međunarodnog prava ljudskih prava, međunarodnog krivičnog prava, relevantne domaće i strane sudske prakse, te prakse međunarodnih sudova.

Ovaj broj donosi sažetke najnovijih odluka Suda BiH, informaciju o redovnim edukacijama planiranim u 2008. godini, izvještaje sa seminara redovne i kontinuirane edukacije održanih u drugoj polovini 2007. godine, izvještaj sa prve godišnje konferencije OKOa, te članke o tehnikama unakrsnog ispitivanja i aktuelnim zbivanjima na *ad hoc* međunarodnim krivičnim sudovima.

Nadamo se da će vam ovaj broj Reportera biti koristan i očekujemo vaše prijedloge i sugestije za naredna izdanja.

Redakcija

Jasmina Pjanić, glavni i odgovorni urednik

Džanela Mršević, izvršni urednik

OKO Reporter o ratnim zločinima

Odsjek Krivične Odbrane (OKO)

Skenderija 15

71000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

oko@okobih.ba

www.okobih.ba

+387 33 560 260

Saradnici

Zahvaljujemo se pripravnicima i stažistima koji su učestvovali u pripremi ovog broja: Ljilja Vergić i Kornelis Kasper.

Prijava i objava članaka

Vaši članci o aktuelnim pitanjima i dešavanjima, kako u zemlji tako i u inostranstvu, od značaja za unaprijeđenje rada branilaca i odbrane predmeta ratnih zločina su dobrodošli. Za detalje, molimo kontaktirajte urednika.

Citiranje

OKO Reporter o ratnim zločinima može se citirati i to po godini, broju izdanja i stranici. Ova stranica u verziji na lokalnom jeziku je citirana kao (2007) 6 OKO RRZ 2, a ekvivalent na engleskom jeziku je (2007) 6 OKO WCR 2.

Izveštaj o stručnim obukama za branioce

Odsjek krivične odbrane organizovao 14 stručnih edukacija za branioce u drugoj polovini 2007. godine

U skladu sa članom 2.2 stav 3. tačka h) Dodatnih pravila postupanja za advokate odbrane koji postupaju pred Odjelom I za ratne zločine i Odjelom II za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju Suda BiH, OKO organizira "Osnovni program edukacije" sa ciljem da advokatima omogući da zadovolje kriterije za stavljanje na listu ovlaštenih za postupanje pred Odjelom I i II, kao i program "Kontinuiranog stručnog usavršavanja (CPT)".

Tokom druge polovine 2007. godine, OKO je organizirao četrnaest (14) stručnih obuka i jedan okrugli sto, održao približno 171 sat edukativnih programa i educirao 352 branioca, osposobljavajući ih da ostvare visoko stručno zastupanje pred Odjelom I i Odjelom II Suda BiH. Od ukupno četrnaest, 4 stručne obuke su bile dvodnevni seminari iz osnovnog programa edukacije na temu novog krivičnog zakonodavstva i međunarodnog humanitarnog prava.

OKO je u drugoj polovini 2007. godine organizirao u Sarajevu i Banja Luci 10 specijaliziranih obuka na teme: „Uloga branioca u promociji prava na pravično suđenje (čl. 3, 5 i 6 EKLJP)“, „Napredni seminar o međunarodnom humanitarnom pravu“, „Vještine zastupanja“, „Uvodna i završna riječ“, „Zakonitost dokaza i MKSJ dokazi“, „Nagodba“, prvu godišnju konferenciju „Međunarodno krivično pravo u praksi: Odbrana predmeta ratnog zločina“ kao i okrugli sto u saradnji sa dr. Pajić Zoranom na temu „Vještačenje“. Sve obuke su vodili uvaženi praktičari i eksperti iz BiH i inozemstva *inter alia*: MKSJ branioci iz BiH i inostranstva, profesori prava sa pravnog fakulteta, South Texas i Hofstra škole prava, iz SADA, nekoliko istaknutih branilaca iz BiH i SADA specijaliziranih za oblast krivičnog prava, viši pravni savjetnici Ustavnog suda BiH, registrar Ustavnog suda BiH, sudije Vrhovnih i Ustavnih sudova i mnogi drugi. Specijalističke obuke kontinuiranog programa profesionalne edukacije (CPT) uz primjenu pragmatičnog pristupa, novije sudske prakse i interakciju učesnika, doživjele su veliki uspjeh zbog čega OKO namjerava nastaviti njihovo organizovanje i u 2008. godini. U nastavku pročitajte detaljnije izvještaje sa nekih od naših edukacija.

Seminar o nagodbi

Pripremila Ljilja Vergić, pripravnik u OKO-u

Još jedan u nizu seminara kontinuiranog stručnog usavršavanja za advokate odbrane, koji postupaju u predmetima ratnih zločina pred Sudom BiH, održan je 29. oktobra 2007. godine u Sarajevu. Ovu edukaciju na temu „Nagodba“ organizovao je Odsjek krivične odbrane (OKO) Ureda registrara Suda BiH. Veliki broj učesnika, advokata, iz cijele BiH i stručni predavači, advokat iz BiH g-din Veselin Londrović, advokat iz Crne Gore g-din Goran Rodić i sudija Vrhovnog suda RS g-din Vojislav Dimitrijević, svojim bogatim iskustvima doprinijeli su uspješnosti ovog seminara. Svi predavači imaju iskustvo ne samo u zastupanju u predmetima ratnih zločina pred MKSJ već i iskustvo u postizanju nagodbe, tj. pregovaranju i postizanju sporazumnog priznanja krivice.

Prvi predavač na temu „Nagodba“ bio je advokat g-din Londrović. Svoje predavanje započeo je govoreći uopšteno o institutu pregovaranja i nagodbe. Naglasio je da je on relativno nov u krivično pravnom zakonodavstvu BiH. Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH među prvim je regulisao ovaj institut, još 2001. godine. Ostala tri Zakona o krivičnom postupku (BiH, RS, FBiH) uvode ovaj institut tek 2003. godine. Sama ova činjenica dovoljno govori o tome koliko je ovaj institut nov u domaćoj praksi. Predavač je upravo iz tog razloga nastojao da, osvrćući se na pozitivno zakonodavstvo, sudsku praksu u BiH i svoje lično iskustvo pred MKSJ, ukaže i na probleme koji se u vezi njega javljaju.

Prvo o čemu je g-din Londrović govorio bilo je o čemu to osumnjičeni/optuženi i tužilac zapravo pregovaraju. Pregovaranje bi trebalo da počne o pravnoj kvalifikaciji djela, mada se ono malo koristi u praksi, zatim bi se trebalo pregovarati o krivično pravnoj sankciji i o činjenicama. Nakon što sporazum bude prihvaćen sudija izriče sankciju u roku 3 dana. Ono što većina teoretičara misli, kada tumači član 231. ZKP BiH, je da sudija ne može izreći sankciju drukčiju od one u sporazumu. Međutim, MKSJ praksa je u pogledu ovoga bitno drugačija. Vijeća ovog suda nisu obavezna da se pridržavaju sporazuma kada je riječ o sankciji.

Sljedeće na šta se g-din Londrović osvrnuo je, uvijek aktuelno pitanje ne samo u vezi ovog instituta već i uopšte u krivičnom postupku, pravo na pravično suđenje tj. jednakost strana u postupku (član 6. EKLJP). Pominjući i član 231. stav 1. ZKP BiH i komentare ZKP naglasio je da se odredbe o postavljanju branioca odnose i na sporazum o priznanju krivice, i dodao da bi svaki osumnjičeni/optuženi morao imati branioca prilikom pregovaranja. Ono što je posebno zabrinjavajuće u praksi domaćih sudova, istakao je g-din Londrović, je i činjenica da se vrlo često narušava princip prezumpcije nevinosti, na način da sudije predlažu optuženim da pregovaraju o krivnji. U praksi se vrlo često i pravni standard „dovoljno dokaza“ različito tumači i primjenjuje. Šta znači „dovoljno“, koliko je to? Činjenica je da osumnjičeni/optuženi mora biti upoznat sa svim pribavljenim dokazima. Nesporno je da svi ti dokazi moraju biti pribavljeni na zakonit način.

Nakon ovog izlaganja g-din Londrović govorio je o Pravilniku o postupku i dokazima. Istakao je da je Pravilnik za MKSJ isto što i ZKP za nas, a da je Statut MKSJ isto što i KZ. Posebno je govorio o pravilima 62*bis* koje se odnosi na potvrdno izjašnjavanje o krivici i pravilu 62*ter* koje se odnosi na postupak za sporazum o izjašnjavanju o krivici. Praksu MKSJ, kad je riječ o nagodbi, advokat Londrović objasnio je na primjeru Sporazuma o izjašnjavanju o krivici u predmetu *Tužilac v. Momir Nikolić*. U konkretnom primjeru optuženi Nikolić, zastupan po advokatu Londroviću, priznao je tačku 5 optužnice (progona, zločin protiv čovječnosti) a tužilac je zauzvrat odustao od svih ostalih tačaka optužnice. Optužba je preporučila izricanje kazne zatvora u trajanju 15 do 20 godina, a odbrana u trajanju od 10 godina. Obzirom da preporuke o sankciji nisu obavezujuće za vijeće, ono je optuženom izreklo kaznu zatvora u trajanju od 27 godina.

Advokat Londrović naveo je sličan primjer iz predmeta *Tužilac v. Goran Jelisić*. Naime 29. oktobra 1998. godine, Jelisić se izjasnio krivim po petnaest tačaka optužnice za zločine protiv čovječnosti i šesnaest tačaka optužnice za kršenja zakona i običaja ratovanja. Pretresno vijeće ga je osudilo na kaznu zatvora u trajanju od 40 godina. Žalbeno vijeće je potvrdilo ovu kaznu.

Prilikom sporazumnog priznanja krivice tužiocu je jedna od bitnijih stvari bila da osumnjičeni/optuženi zaista shvati da je on kriv i odgovoran za djela koja priznaje. Vrlo često u sporazumu postoji klauzula po kojoj osumnjičeni/optuženi preuzima obavezu da se pojavi u svojstvu svjedoka. Isto tako moguć je i poseban sporazum odbrane i tužilaštva kojim se optuženi može zaštititi, mada to nije predviđeno posebnim pravilom u Pravilniku o postupku i dokazima, istakao je Londrović.

Advokat g-din Goran Rodić počeo je svoje izlaganje ističući da trenutno postupa u tri predmeta pred MKSJ. Dodao je da tužilaštvo MKSJ mnogo ne interesuje istina već prvenstveno želja da se „usprije“ u predmetu.

U predmetu *Tužilac v. Sikirica i dr*, u kome je advokat Rodić zastupao drugooptuženoga Damira Došena, došlo je do sporazumnog priznanja krivice. Usred tužiočevog slučaja trećooptuženi Kolundžija otkazao je punomoć svojim dotadašnjim advokatima. Postavljeni su mu novi, koji su odmah sa tužilaštvom išli u priznanje krivice. Tužilac je bio izuzetno zainteresovan za ovaj sporazum jer su, po riječima g-din Rodića, prva dva tima odbrane ozbiljno poljuljali optužbu. Treći tim, koji je bio nov u predmetu, bio je nespreman. Tako se Dragan Kolundžija, 04.09.2001. potvrdno izjasnio o krivici po jednoj tački optužnice koja ga je teretila za progon i zločine protiv čovječnosti. Tužilaštvo je zauzvrat pristalo da povuče ostale tačke iz optužnice. Novonastala situacija uticala je na prva dva optužena, koji su zbog bojazni od moguće sankcije nakon ovog sporazuma, pristali i sami da sklope Sporazum o izjašnjavanju o krivici. Već 19.09.2001. godine, Duško Sikirica i Damir Došen su se potvrdno izjasnili o krivici po tački 3 druge izmijenjene optužnice, koja ih tereti za progon i zločine protiv čovječnosti. Prema sporazumima, Sikirica je pristao na raspon kazne 10-17 godina zatvora, Došen na 5-7 godina a Kolundžija na 3-5 godina. Isti su se sporazumima odrekli prava na žalbu. Pretresno vijeće je 13.11.2001.god. izreklo presude o kazni kojim je Duško Sikirica osuđen na 15, Damir Došen na 5 a Dragan Kolundžija na 3 godine zatvora.

Sljedeći predmet o kome je g-din Rodić govorio je predmet *Tužilac v. Strugar*. Jedan od četvorice prvobitno optuženih u ovom predmetu bio je i Miodrag Jokić. On se potvrdno izjasnio o krivici 27.08.2003. po svim tačkama optužnice. Pretresno vijeće je postupak razdvojilo i dana 18. marta 2004. Miodrag Jokić je osuđen na 7 godina zatvora. Dana 30.08.2005. kazna mu je potvrđena. Advokat Rodić zastupao je optuženog Pavla Strugara. Nakon prigovora na optužnicu, ista je izmijenjena 3 puta. Prva optužnica je imala 30 tačaka a treća 6, i sve su se odnosile na samo jedan dan, 06.12.1991. Jokić je prema obavezi iz sporazuma svjedočio u predmetu Strugar. Od 10 stvari koje je sporazumom priznao 5 je negirao dok je unakrsno ispitivan od strane odbrane. Optuženi Strugar je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 8 godina. Advokat Rodić je istakao da je ovo klasičan primjer kako institut nagodbe može biti i zloupotrijebljen. U ovom primjeru imamo dvije presude i dvije istine na isto optuženje. Jedna je rezultat suđenja a druga sporazuma. Razlika u kazni je samo jedna godina. Advokat Rodić misli da vijeće nije ni smjelo Strugaru izreći kaznu istu ili nižu od one koja je izrečena Jokiću, jer bi time sam institut nagodbe bio ozbiljno poljuljan.

Završno predavanje na seminaru održao je sudija Vrhovnog Suda RS g-din Vojislav Dimitrijević. I sam je imao iskustva u pregovaranju i sklapanju sporazuma o priznanju krivice pred MKSJ. Tokom svog izlaganja o nagodbi, g-din Dimitrijević je naglasio da tokom pregovaranja treba prvo poći od činjenica, zatim pravne kvalifikacije djela i tek na kraju kazne. Vrlo čest sastojak sporazuma je obaveza osumnjičenog/optuženog na svjedočenje.

Postupao je u predmetu *Tužilac v. Mrđa*, braneći Darku Mrđu. Optuženi se izjasnio krivim po jednoj tački

optužnice - za ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja i po jednoj tački - za nečovječno postupanje kao zločin protiv čovječnosti. Tužilaštvo je predložilo da kazna bude u rasponu od 15-20 godina dok je odbrana preporučila da kazna zatvora ne bude duža od 15 godina. Pretresno vijeće je 31.03. 2004. osudilo Darka Mrđu na kaznu zatvora u trajanju od 17 godina.

G-din Dimitrijević govorio je i o predmetu *Tužilac v Dražen Erdemović*. Na prvom pojavljivanju pred Sudom 31.05.1996. Erdemović se izjasnio krivim po tački optužnice koja ga tereti za zločine protiv čovječnosti – ubistvo. Pretresno vijeće je Erdemoviću 23.12.1996. izreklo kaznu od 10 godina zatvora. Odbrana je uložila žalbu na izrečenu kaznu. Dana 14.01.1998. Erdemović je promijenio iskaz izjasnivši se krivim za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Tužilaštvo je povuklo alternativnu tačku optužnice koja ga je teretila za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Pretresno vijeće je 05.03.1998. osudilo Dražena Erdemovića na 5 godina zatvora.

Pravilnik o postupku i dokazima nema pravilo koje propisuje formu sporazuma, istakao je g-din Dimitrijević. Uobičajena praksa je da se u uvodnom dijelu stavljaju opšte naznake predmeta, zatim dolazi sporazum o činjenicama, pa o pravnoj kvalifikaciji djela, potom obaveze optuženog (najčešće je to saradnja sa Tužilaštvom), onda preporuka o krivičnoj sankciji, pravila o izricanju kazne i najveće moguće kazne, zatim pravo na izjavljivanje žalbe i odricanje od prava optuženog.

G-din Dimitrijević je u završnici svog izlaganja iznio statistiku MKSJ. Pred ovim sudom je do sada procesuirano 165 lica. Postupak se trenutno vodi protiv 53 optužena lica. Postupak je okončan za 59 lica (52 osuđena i 7 oslobođeno). Protiv 36 lica optužnice su povučene ili su ona umrla. 13 lica je upućeno na suđenje domaćim sudovima, a 4 lica se još nalaze na slobodi. 18 lica priznalo je krivicu, dok je 16 njih zaključilo sporazume o izjašnjavanju o krivici. U 10 slučajeva postupak se završio pred prvostepenim pretresnim vijećem. U 6 slučajeva konačnu odluku je donijelo žalbeno vijeće. Dva lica su priznala krivicu bez sporazuma.

Interaktivna diskusija tokom predavanja, pozitivne ocjene seminara od strane prisutnih advokata kao i želja da ovakvih seminara bude što više, samo su razlozi više da OKO nastavi sa dosadašnjom praksom pružanja profesionalne nadogradnje advokatima u cilju njihovog što stručnijeg zastupanja pred Sudom BiH.

Napredni seminar o MHP

Jednodnevni seminar kontinuiranog stručnog usavršavanja održan, pripremio Aldin Lejlić, pravnik u OKO-u

U organizaciji Odsjeka krivične odbrane, 13.07.2007 g. u konferencijskoj sali hotela "Bosnia" u Sarajevu, za advokate sa prostora cijele BiH, održan je jednodnevni seminar na temu međunarodno humanitarno pravo (IHL) i oblici krivične odgovornosti prema Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), odnosno član 7. stav 1. i 3. Statuta.

U prijednevnom programu, koji je bio rezervisan za temu međunarodnog humanitarnog prava, uloge predavača podijelili su g-đica Dojčinović Neda, pravni savjetnik u Međunarodnom komitetu crvenog krsta (MKCK), i g-din Richard Desgagne, regionalni pravni savjetnik za centralnu i jugoistočnu Evropu MKCK. Nakon kratkog uvoda u oblast i pravnu regulativu (Ženevske konvencije I, II, III i IV) međunarodnog humanitarnog prava od strane g-đice Dojčinović Nede, predavanje je nastavio g-din Richard Desgagne. Predavanje je bilo interesantno, dinamično i odlično koncipirano, te je zaintrigiralo sve prisutne advokate, koji su raznovrsnim pitanjima i komentarima uzeli aktivno učešće u seminaru i doprinijeli kvaliteti istog. Prvo je razmatrano pitanje definisanja oružanog sukoba (međunarodni, nemeđunarodni i internacionalizovani oružani sukobi) i da li se i koje konvencije mogu primijeniti na te situacije. Nakon toga nastavljeno je sa definisanjem i prepoznavanjem osoba koje uživaju zaštitu po međunarodnom humanitarnom pravu (osobe pod zaštitom i osobe koje uživaju posebnu zaštitu). Prije podnevne pauze podijeljen je i praktični zadatak, odnosno od strane predavača kreirano je više raznih situacija i problema, koje su učesnici seminara trebali riješiti samostalno ili zajedno sa predavačem. Dakle, na praktične primjere su primijenili teoretsko predavanje g-dina Desgagne i na taj način stekli uvid i iskustvo u probleme praktične primjene Ženevskih konvencija.

Nakon pauze i osvježanja seminar je nastavljen sa veoma aktuelnom i ništa manje zanimljivom temom tj. oblici krivične odgovornosti prema Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, odnosno član 7. stav 1. i 3. Statuta. Organizator seminara se ponovo potrudio i kao gosta – predavača doveo g-dina Pittman Wayde

Thomas eminentnog američkog pravnika koji trenutno radi kao viši pravni savjetnik Pretresnog vijeća 1 MKSJ. Radi se o čovjeku sa praktičnim iskustvom iz sudnice koji poznaje probleme sa kojima se nose advokati i koji je i sa praktične strane mogao približiti temu učesnicima. Svoje izlaganje je počeo sa članom 7. stav 1. (tzv. fizičko počinjenje djela), a nastavio sa stavom 3. istog člana (tzv. komandna odgovornost). Praveći jasnu distinkciju između navedenih odredbi, g-din Pittman je objasnio i na koje se sve načine mogu izvršiti, odnosno počiniti navedena krivična djela (činjenje – nečinjenje, planiranje, podstrekavanje, naređivanje i pomaganje i podržavanje). Takođe je neizostavan dio predavanja bio i novi institut kako našeg, tako i međunarodnog krivičnog zakonodavstva – **udruženi zločinački poduhvat**, ali na kojem se g-din Pittman nije dugo zadržavao. Kao i u prvom dijelu seminara, podijeljen je materijal koji je služio kao praktični primjer na kojem se trebalo primijeniti sve dotad rečeno. Reakcija učesnika je bila pozitivna, a atmosfera timskog rada, kakva je vladala tokom seminara, je nastavljena.

Predavači i polaznici seminara su na kraju bili zadovoljni načinom na koji su zajedno učestvovali u radu, kao i samom organizacijom seminara i odabirom predavača i tema, a što se posebno vidi iz pojedinačnih ocjena seminara.

Okrugli sto „Vještačenje u predmetima ratnih zločina”

Pripremio Adnan Bostan, pravnik u OKO-u

Dana 11. 10. 2007.g. u prostorijama restorana „Dom pisaca” u Sarajevu u organizaciji Odsjeka krivične odbrane (OKO) održan je okrugli sto na temu „Vještačenje u predmetima ratnih zločina” sa predavačem, istaknutim profesorom međunarodnog prava g-dinom Zoranom Pajićem. Učesnici ovog okruglog stola su bili advokati koji trenutno postupaju u predmetima ratnih zločina pred Odjelom I za ratne zločine Suda BiH.

Na početku svog izlaganja g-din Zoran Pajić je dao kratki uvod o samom pojmu vještačenja i šta ono predstavlja u toku postupka, naglašavajući razliku između svjedoka i vještaka. Naime, svjedok predstavlja osobu koja subjektivno izlaže svoja opažanja o nekom događaju dok vještak daje objektivna saznanja o pomenutom događaju, te ponovo naglašava već gore pomenutu razliku. Naime, dok je svjedok uvijek pristrasna strana u postupku, na drugoj strani vještak predstavlja nepristrasnu stranu koja objektivno sagledava nastalu situaciju odnosno situaciju koju vještači. Po mišljenju g-dina Pajića, ono što je na početku još važno napomenuti je to da vještačenje vuče svoje korijene iz 18 vijeka kada su bila prva vještačenja i to forenzične, medicinske i tehničke prirode, dok danas imamo i razna druga vještačenja kao npr: kulturnih, historijskih, nacionalnih i drugih pitanja.

Takođe g-din Pajić ističe i najveći problem koji se pojavljuje u predmetima ratnih zločina a to je da trenutno svi uče, pa čak da ni sudije nemaju dovoljno iskustva po pitanju vještačenja u predmetima ratnih zločina, te daje savjet advokatima, da zauzimu jedinstven stav po ovom pitanju.

U drugom dijelu svog izlaganja g-din Pajić je naveo svoja iskustva kao vještaka koja je imao u predmetu Blaškić pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju i u predmetu Mandić pred Odjelom I za ratne zločine Suda BiH. Ono što je po njegovom mišljenju važno napomenuti je činjenica da je u rukama stranaka u postupku da samostalno ocijene kada i na koji način izvršiti vještačenje kao i izabrati osobu koja će to vještačenje izvršiti.

G-din Pajić dalje navodi da pored prava odbrane i tužilaštva da angažuju vještaka, kao treća strana pojavljuje se i sud. U nekim predmetima odabir vještaka izvršit će sud iz prostog razloga što je lakše ukazati povjerenje nekom svom nego vještacima nekoj od suprotstavljenih strana. Ovakve poteze suda g-din Pajić opravdava nesigurnošću sudija što potvrđuje njegovu tezu o neiskustvu sudija po pitanju vještačenja u predmetima ratnih zločina.

Na kraju g-din Pajić je istakao činjenicu da vještak kada vještači određeno pitanje ili situaciju se vodi prema uputama advokata, te zbog te činjenice predlaže odbrani da se zajedno sa vještakom dobro pripreme prije početka izlaganja vještačenja.

Uzimajući u obzir cjelokupna dešavanja na ovom okruglom stolu možemo reći da je bio i više nego koristan, te da je advokatima ukazano na koja pitanja treba da obrate najviše pažnje kada je u pitanju vještačenje u predmetima ratnih zločina.

Prva godišnja konferencija

Cjelodnevna godišnja konferencija u organizaciji Odsjeka krivične odbrane održana u Sarajevu na temu "Međunarodno krivično pravo u praksi", pripremila Ljilja Vergić

Prva godišnja konferencija Odsjeka krivične odbrane (OKO) održana je 15. decembra 2007. godine u prostorijama hotela „Radon Plaza“ u Sarajevu. U okviru teme konferencije, međunarodno krivično pravo u praksi, o odbrani u predmetima ratnog zločina govorili su: g-din Michael Karnavas, predsjednik udruženja branilaca pred MKSJ, g-din Sir Geoffrey Nice, bivši glavni tužilac u predmetu *Milošević*, g-din Fahrija Karkin, predsjednik Regionalne advokatske komore Sarajevo, g-đa Višnja Drenški-Lasan, odvjetnik i član Odvjetničke komore Hrvatske i g-din Miroslav Perković, advokat i član Advokatske komore Srbije.

Konferenciji su prisustvovali brojni advokati iz cijele Bosne i Hercegovine zainteresirani za predmete ratnih zločina i iskustva u odbrani istih. Riječ dobrodošlice uputila je direktorica Odsjeka krivične odbrane g-đa Jasmina Pjanić Njuhović. Sve prisutne upoznala je sa par statističkih podataka vezanih za seminare koje je OKO organizovao u protekle dvije godine. Odrađeno je 546 sati edukacije, organizovanih u vidu 35, kako osnovnih i specijalističkih seminara, tako i okruglih stolova kojima je prisustvovalo ukupno 746 branilaca. Na listi Odjela I i II Suda BiH se trenutno nalazi 199 branilaca.

Nakon uvodnih riječi prvi je svoje predavanje iznio g-din Michael Karnavas, američki advokat sa 25-ogodišnjim iskustvom u krivičnopravnoj praksi. Prisutnima je približio vlastito iskustvo branioca pred MKSJ, tj. odbrane u adversarnom sistemu. Naime, ukratko je izložio teoriju predmeta, odnosno put kojeg bi se advokati trebali pridržavati od momenta kada dobiju predmet pa do završetka postupka. Naročito se osvrnuo na važnost teorije slučaja i strategije odbrane, direktno i unakrsno ispitivanje, komandnu odgovornost, udruženi zločinački poduhvat i nagodbu. U narednim redovima kratko ističemo glavne crte iz njegovog predavanja.

U adversarnom sistemu nema „oslonca“ na sudijama, kao što je u nekim sistemima bio slučaj sa istražnim sudijom koji je obavljao veći dio posla. Tu ne postoji jednakost strana, jer odbrana ne raspolaže resursima kojima raspolaže tužilaštvo. Zato se mora imati dobro osmišljena strategija odbrane. Svakoj dobroj strategiji prethodi osmišljena teorija slučaja, na kojoj se zasniva odbrana, tj. dokazujete *zašto* vaš klijent nije kriv. Ako ne negirate postojanje zločina, onda idete na to da dokazujete da vaš klijent nije odgovoran za njega. Na primjeru komandne odgovornosti: branilac mora poznavati osnovne principe ovog vida odgovornosti, odnos nadređeni-podređeni, *de jure* i *de facto* vlast. Sljedeće na šta treba paziti je da li postoji svijest o dešavanju zločina, zatim da li postoji propuštanje da se kazni nakon počinjenja djela. Još je bolje ako uz to sve imate i odgovarajuću temu. *Strah*, npr. ako se i uzme da je kod vašeg branjenika postojao propust da kazni, onda je taj propust možda posljedica konkretnih subjektivnih okolnosti tj. vaš branjenik nije ništa preduzimao jer se bojao za svoj i život svoje porodice.

Uvodna i završna riječ neće donijeti pobjedu, ma kako dobre bile. To mogu samo činjenice. Potrebno je gledati i činjenice koje tužilac iznosi kao i one koje još nisu iznijete. Možda je svjedok nešto previdio, zato je najbolje otići na lice mjesta, pregledati sve dokaze i prikupiti što više informacija. Ne treba ići sam jer onda se postoji svjedok. Tom prilikom ne treba uzimati izjave, jer nikad ne možete znati šta će osoba reći. Zadnje što vam treba je izjava u kojoj stoji nešto što može naštetiti vašem klijentu. Za to imate tužioca.

Što se tiče analize i pripreme slučaja, potrebno je saznati svaku činjenicu, diskutovati o njima, proučiti primjenjivo pravo, odabrati najbolju teoriju slučaja, razviti strategiju. Ne treba samo gledati šta se nalazi u spisu

tužioca već i šta se tu ne nalazi. I iz odgovora svjedoka može se puno saznati. Da li stvarno odgovara na pitanja, da li ih izbjegava, šta to svjedok ne govori a trebalo bi, koja pitanja nisu postavljena, a trebala su. Ono što se može primjetiti u izjavama koje su date Haškim istražiteljima je to da su ona pitanja koja bi mogla štetiti tužiochevom slučaju prosto zaobiđena. Zašto? Zato što se u adversarnom sistemu sve svodi na to da se pobijedi, a ne na fer suđenje i ostvarenje pravde! To važi i za branioce, bez obzira je li njihov klijent u potpunosti kriv ili u potpunosti nevin!

U pripremanju dobre odbrane nužni su i istražitelji. U radu s istražiteljima izuzetno je bitna jasna i direktna komunikacija, davanje smjernica, najbolje u pismenom obliku, koje će sadržavati podatke o vašoj teoriji slučaja. Istražitelj mora da pita: Ko? – Šta? – Gdje? – Kada? – Zašto? – Kako? – Opiši – Objasni. Slično direktnom ispitivanju. Ako i tužilac prilikom direktnog ispitivanja ne postavlja ovakva pitanja treba se zapitati radi li se možda o sugestivnim pitanjima. Imajte na umu da vam sudije nisu prijatelji. Zato se ne treba bojati prigovora na sugestivna pitanja tužioca. Posebna vještina je zapravo, preuzimanje kontrole u sudnici kroz odličnu pripremu, prigovore, navođenje argumenta na zapisnik i sl.

U svom daljem izlaganju g-din Karnavas je govorio o vještacima koji postupaju pred MKSJ. Vještaci su zaposlenici Tužilaštva što sa aspekta odbrane u potpunosti ugrožava objektivnost i eliminiše mogućnost svjedočenja protiv tužiochevog slučaja. Uprošteno rečeno: on je plaćen da kaže ono što tužilac želi. Preporuka BH braniocima je angažman vlastitog vještaka. Tražite od njega objektivno mišljenje. Isto tako može vam pomoći oko nekih pitanja za unakrsno ispitivanje. Sve što trebate je da time unesete malo sumnje u tužiochev slučaj čime je svrha angažmana vještaka potpuno svrsishodna.

Što se tiče komandne odgovornosti, predavač je rekao da je glavno pitanje da li je zapovjednik imao *de jure* vlast. Ako jeste da li je onda postojala efektivna komanda i kontrola? Ukoliko nije onda tu ne postoji komandna odgovornost. Ali ako jeste, postavlja se sljedeće pitanje, da li je zaista znao? Odnosno, mora postojati svijest o zločinu ili o tome da će on biti počinjen. Namjerno „gledanje u drugu stranu“ da ne bi postojala svijest o počinjenju zločina, kod principa komandne odgovornosti jednostavno nije dovoljna. Ako je zapovjednik znao da je zločin počinjen, pitanje je da li je odmah djelovao, tj. jesu li njegove aktivnosti bile pravovremene. Ako nisu kriv je po komandnoj odgovornosti. Ali ako jesu onda je on individualno odgovoran. To se najbolje vidi na primjeru admirala Jokića. On nije znao da će Dubrovnik biti granatiran. Ali kad je saznao on zaista i jeste djelovao. Suština je u tome što nije djelovao odmah. Čekao je na to 5 ili 6 sati po saznanju. To je bilo kao da je rekao „Dobro, nastavite“. Baš zbog toga što je čekao toliko dugo bio je osnov za argumentaciju o njegovoj individualnoj odgovornosti.

Sljedeći predavač na konferenciji bio je Sir Geoffrey Nice. G-din Nice je u svojoj dugogodišnjoj praksi u V. Britaniji bio advokat, tužilac, sudija. Zbog doprinosa međunarodnom krivičnom pravu odlikovan je titulom viteza. Počasni doktor prava na univerzitetu Kent, g-din Nice je bio i glavni tužilac u predmetima *Jelisić, Kordić i Čerkez* na MKSJ. Ali, sama činjenica da je g-din Nice bio glavni tužilac u predmetu *Milošević* je ta koja je privukla veliku pažnju auditorijuma. Govoreći o propustima tokom ovog suđenja i izazovima koje nosi ovako kompleksan predmet, kako za tužilaštvo tako i za odbranu. Predavač je istakao značaj formalne odbrane i dodao da je Milošević zastupajući sebe donosio po odbranu izuzetno loše odluke, koji profesionalni branilac nikada ne bi donio. Npr. odluke o izboru svjedoka odbrane, previđajući da su ti isti svjedoci puno korisniji za tužioca nego za samu odbranu.

Jedini predavač iz BiH na ovom skupu bio je g-din Fahrija Karkin, dugogodišnji advokat krivičar, predsjednik Regionalne advokatske komore Sarajevo. Uvodne riječi svog predavanja g-din Karkin je posvetio Odsjeku krivične odbrane, ističući značaj OKOa u zalaganju na edukaciji advokata. Govoreći o Sudu BiH, istakao je kompleksnost odbrane predmeta ratnih zločina i suočavanje sa brojnim problemima. Jedan od najvećih je

retroaktivna primjena zakona. Sljedeći problem na koji se predavač osvrnuo je istraga. Problem u tim istragama je sloboda pristupa dokazima kojima raspolaže tužilaštvo. Pripremati odbranu bez uvida u ove dokaze je nemoguće. Treći problem sa kojima se branioci susreću su pritvorski osnovi i dužina trajanja pritvora. Istrage traju nevjerojatno dugo, a još se produžavanje tog roka pokriva pritvorom. Nejasno je zašto te istrage traju toliko dugo, kad su prvi zločini počinjeni još aprila 1992. Predavač je istakao i neosnovanost pritvorskog osnova iz člana 132. tačka d) Zakona o krivičnom postupku BiH i činjenicu da su pokušaji odbrane u osporavanju ove tačke unaprijed osuđeni na propast. Prema g-dinu Karkinu, sljedeći problem je advokatska tarifa, jer mnoge advokatske radnje koje su nužne za kvalitetnu odbranu nisu tarifirane pred Sudom BiH. Istražitelj odbrane (ukoliko i postoji) nije tarifiran, kao ni posjeta pritvoreniku. Na kraju je g-din Karkin iznio kao veliki problem za branioce i nemogućnost pristupa bazama podataka, vojnim i policijskim arhivima, što sveukupno znatno otežava kvalitetnu odbranu.

Sljedeći predavač na konferenciji bila je g-đa Višnja Drenški-Lasan, član Odvjetničke komore Hrvatske i sa 25-ogodišnjim iskustvom kao sudija i branilac. G-đa Drenški-Lasan je istakla da se predmeti ratnih zločina koji se procesuiraju u Hrvatskoj mogu podijeliti na dvije osnovne grupe: predmeti koji idu po čistom domicilnom pravu i oni koji su došli sa MKSJ. Postoji i poseban zakon o saradnji Republike Hrvatske sa MKSJ i ta saradnja se odvija na sedmičnoj bazi. Problemi su isti kao i oni sa kojima se susreću branioci u BiH. Za razliku od BiH, predmeti ratnih zločina u Hrvatskoj se procesuiraju u redovnim sudovima. Postoje četiri Županijska suda (nekad okružna) i Vrhovni sud Hrvatske, kao drugostepeni. Međutim, ti sudovi nisu tehnički opremljeni za vođenje takvih postupaka. Na kraju izlaganja, g-đa Drenški-Lasan dodaje da bi bilo dobro da u Hrvatskoj postoji jedan specijalizirani sud za suđenje ratnih zločina te naročito ističe značaj Odsjeka krivične odbrane kao značajne podrške u radu braniocima koju advokati u Hrvatskoj nemaju.

Posljednji predavač na konferenciji bio je g-din Miroslav Perković, advokat, član Advokatske komore u Osijeku, a zatim i Advokatske komore Srbije, te počasni učesnik u odbrani prvog predmeta ratnog zločina na prostorima bivše Jugoslavije, protiv *Dušana Boljevića*. Boljević je optužen da je ubio 20 hrvatskih civila u Bilju 1991. Osuđen je 1993. godine na 20 godina zatvora. Trenutno, predmeti ratnih zločina u Srbiji procesuiraju se isključivo pred posebnim odjeljenjem Okružnog suda u Beogradu. Takođe postoji i jedno odjeljenje Vrhovnog suda Srbije, koje se povremeno javlja kao drugostepeno. Prema g-dinu Perkoviću, jedan od najznačajnijih problema sa kojima se susreću branioci u Srbiji su tzv. svjedoci-saradnici, ličnost koje svjedoče protiv drugih i sasvim suprotno prikazuju događaje, a u nekim slučajevima i međusobno se terete. Pominjući pritiske na pravosuđe i ispolitiziranost sudova, g-din Perković ističe da je sve ovo što se nameće kao velika civilizacija zapravo to i nije. Šta je rat, zapitao se on? Ubijanje. Šta su ratna pravila? Ubijanje po pravilima. Je li to naš civilizacijski nivo? Zar nismo mogli otići i dalje pa da ne bude rata uopšte?

Ovim posljednjim predavanjem završena je prva godišnja konferencija OKOa. O nenoj uspješnosti najbolje svjedoče brojne riječi pohvale koje su prisutni branioci uputili Odsjeku krivične odbrane, kako na račun kvalitetnih predavača i predavanja tako i na račun organizacije. Na kraju je za prisutne branioce, kao vid opuštanja i razmjene utisaka, upriličen i koktel.

Objavljeni kriteriji za stavljanje na listu

Najnoviji kriteriji za stavljanje na listu advokata ovlaštenih za postupanje pred Sudom BiH, važe do 31.12.2008. godine

Obrazac za prijavu

U skladu sa Pravilom 3.3 "Dodatnih pravila postupanja za advokate odbrane", advokati koji se žele prijaviti za stavljanje na listu ovlaštenih advokata dužni su ispuniti "OKO Obrazac za prijavu" iz januara 2008. godine.

Kriterij stručnosti

Članom 3.2 Dodatnih pravila se od kandidata traži da mora biti trenutni i važeći član jedne od advokatskih komora, i da mora posjedovati najmanje 7 godina relevantnog radnog iskustva u pravnim stvarima, u svojstvu branioca, sudije ili tužioca, da bi bio dodijeljen kao jedini ili glavni branilac. Advokati sa manje od 7 godina radnog iskustva, ispunjavaju uslove za stavljanje na listu dodatnih branitelja.

Kriterij znanja

Član 12. stav 3. Zakona o Sudu BiH dozvoljava sudu da odredi potrebne uslove za advokate koji postupaju pred Sudom. Član 3. stav 2. tačka 3. dodatnih pravila kao uslov postavlja da kandidati moraju posjedovati znanje i stručnost iz relevantnih oblasti prava u skladu sa kriterijima koje je objavio OKO. Kriterij znanja može biti zadovoljen iskustvom ili učešćem na alternativnim kursevima obuke.

Element	Kvalifikacija prema iskustvu	Alternativa-edukacija
Novo krivično zakonodavstvo u BiH	Okončano 1 krivično suđenje pred Sudom BiH u svojstvu advokata, <i>ili</i> Okončana 2 suđenja za teža krivična djela pred nižim sudovima u svojstvu advokata primjenjujući odredbe novog KZ/ZKP, <i>ili</i> Završen kurs obuke odobren od strane OKO-a.	2-dnevni seminar o ZKP-u i KZ-u, u organizaciji OKO-a
Pravo koje reguliše oblast ratnih zločina (<i>neophodno samo za advokate koji žele postupati u predmetima ratnih zločina</i>)	Okončano 1 suđenje za ratne zločine pred Odjelom I Suda BiH <i>ili</i> Okončana 2 suđenja za ratne zločine pred bilo kojim domaćim sudom, <i>ili</i> Značajan udio u radu odbrane u fazi glavnog pretresa pred MKSJ, <i>ili</i> Postdiplomski studij iz međunarodnog humanitarnog prava, <i>ili</i> Završen kurs obuke iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava koji je odobren od strane OKO-a.	2-dnevni kurs obuke o međunarodnom humanitarnom pravu, u organizaciji OKO-a

Kriterij kontinuiranog profesionalnog usavršavanja

Kriterij kontinuiranog profesionalnog usavršavanja u 2008. godini iznosi 8 sati. U toku 2008., kontinuirano profesionalno usavršavanje je obavezno samo za braniocce pred Odjelom I.

Period važenja

Ovi kriteriji odnose se na obrasce za prijavu koji pristignu u OKO prije 31.12.2008. godine.

Deset zapovjedi unakrsnog ispitivanja*

Pripremio Timothy A. Pratt, advokat krivičar iz SAD-a

Uvod

Mnogo toga je napisano o "umjetnosti" unakrsnog ispitivanja. Međutim, unakrsno ispitivanje se ne svodi samo na umjetnost. Jednim svojim dijelom obuhvata i prirodni talenat, ali najvećim dijelom predan rad. Zapravo, tri faktora se međusobno prepliću u postizanju "umjetničkog" uspjeha, i to: ličnost, nastup i ubjedljivost. Ove osobine se često odražavaju u sposobnosti osobe da brzo razmišlja i reagira. Ali, tu takođe postoji još nešto što branilci često smatraju manje bitnim, a to je poniznost i sposobnost da se prepozna trenutak kada treba odustati. Umjetnost unakrsnog ispitivanja obuhvata sve ove osobine, kao i nemalu dozu sreće.

Ovaj članak predstavlja još jedno ponavljanje deset zapovijedi unakrsnog ispitivanja¹. Dakle, opomena je tu, ali ne postaje se dobar u unakrsnom ispitivanju pukim čitanjem tuđih radova. Uspješan umjetnik uči kroz vlastitu praksu, ili gledajući druge koji to dobro rade, čitanjem transkripata sa suđenja ili iskaza, ili, što je još bolje, samostalno vodeći unakrsno ispitivanje. U današnje vrijeme kada je premalo suđenja da bi se zadovoljili apetiti toliko velikog broja branilaca, tehnike unakrsnog ispitivanja se mogu vježbati na iskazima. Branilac mora naučiti "osjetiti" šta znači dobro unakrsno ispitivanje, razviti lični tempo govora i stil. Branilac mora takođe naučiti kako se prilagoditi određenim svjedocima i različitim predmetima. Ali, kroz ovu praksu osoba stiže potrebno znanje. Naravno, u svemu ovome postojanje određenih općih pravila nije naodmet. Zato i postoji "Deset zapovijedi".

Zapovjedi

A. Prva zapovijed: Pripremi se

Naravno, priprema je od suštinske važnosti, ali bilo bi iznenađujuće saznati koliko se branilaca ne pridržava ovog osnovnog principa. Branilac se mora pripremiti kako bi znao/la koje teme da pokrije. Mora se pripremiti jer će porota ocjenjivati njegovo/njeno poznavanje i posvećenost predmetu u svijetlu pokazane sposobnosti da drži pod kontrolom sve pojedinosti unakrsnog ispitivanja. Ukoliko se čini da je branilac nejasan u pogledu detalja, porotnici mogu zaključiti da se i oni takođe ne bi trebali baviti suptilnijim detaljima predmeta. Opsežnom pripremom se takođe osigurava da svjedok cijeni stručnost branioca. U takvim okolnostima, svjedok će biti manje spreman da iskoristi činjenicu da branilac ne posjeduje informacije iz prve ruke. Za takvo nešto potreban je predan rad, ali korist je višestruka.

U pripremi za unakrsno ispitivanje podnositelja tužbe nastoji se doći do svake relevantne činjenice. Pod tim se podrazumijevaju sva radna mjesta na kojima se nalazio, njegov/njen medicinski karton, prethodni iskazi, te svaki drugi detalj koji bi mogao biti od važnosti. Unakrsno ispitivanje podnositelja tužbe može biti ključni segment na suđenju. Porotnici često obraćaju posebnu pažnju na ovo suočenje jer su svjesni da se time u fokus stavlja suštinski spor u predmetu u kojem odlučuju – bitka između podnositelja tužbe i tuženog. Dobro pripremljeno i efikasno realizovano unakrsno ispitivanje podnositelja tužbe može, možda u većoj mjeri nego bilo koji drugi dio suđenja, značajno uvećati šanse za donošenjem oslobađajuće presude. Nažalost, nepripremljeno i slabo realizovano unakrsno ispitivanje može dovesti do suprotnog ishoda².

S obzirom da u velikom broju predmeta svjedočenje vještaka igra odlučujuću ulogu, advokat se treba detaljno pripremiti za unakrsno ispitivanje vještaka suprotne strane. Općenito je neophodno prikupiti veliki broj informacija prije unakrsnog ispitivanja. Na samom početku, bitno je upoznati se detaljno sa iskazom datim u predmetu jer taj iskaz predstavlja najbolju priliku za razotkrivanje proturječnosti u iskazu. Međutim, potrebno je

*Autor dostavio u ime *Federation Defense and Corporate Counsel - FDCC, Trial Tactics Section* (Federalno udruženje branilaca i pravnika u preduzećima, Odjel za taktiku u sudnici)

¹Može se reći da je pokojni Irving Younger izradio najpoznatiju verziju deset zapovijedi unakrsnog ispitivanja. Vidi Younger, *The Art of Cross-Examination*, ABA Monograph Series No. 1 (ABA Section on Litigation 1976) [Younger, *Umjetnost unakrsnog ispitivanja, monografi ABA br. 1 (Odjel za parničenje 1976)*]. Deset Youngerovih zapovijedi su: (1) budite kratki; (2) koristite jednostavan jezik; (3) koristite samo navodeća pitanja; (4) pripremite se; (5) slušajte; (6) nemojte se svađati; (7) izbjegavajte ponavljanje; (8) onemogućite svjedokova pojašnjenja; (9) ograničite pitanja; i (10) sačuvajte konačnu poentu za sažetak. Ovo su korisna opća pravila, ali u ovom članku autor nastoji dopuniti i dalje razraditi Youngerove zapovijedi. Određeno preklapanje, iako minimalno, je neizbježno.

²Jedan od rizika opsežne pripreme jeste tendencija da branilac poroti pokaže sve što zna. To može dovesti do predugog i zamornog unakrsnog ispitivanja koje neće privući pažnju porotnika. Priprema, stoga, obuhvata ne samo učenje svega onoga što branilac može naučiti, nego i filtriranje ključnih informacija i odluku o tome kako ih izložiti.

takođe izvršiti pregled iskaza koje je vještak dao u drugim predmetima, te biti pripravan na korištenje tih iskaza. Vještaci ponekad zaboravljaju šta su naveli u različitim iskazima, što posebno vrijedi za stručna lica u svojstvu svjedoka. Osim toga, na raspolaganju su i baze podataka o vještacima iz kojih se mogu dobiti osnovne informacije o određenom vještaku. Takođe je korisno kontaktirati braniocima koji su već imali priliku susresti se sa vještakom. Ovim se otvara mogućnost da se na najbolji način iskoriste ranije pribavljena saznanja. Konačno, važno je prikupiti sve ranije pismene nalaze vještaka i zatražiti potpuni uvid u dio spisa koji sadrži nalaze vještaka, uključujući korespondenciju i ostale materijale koji su razmjenjeni sa suprotnom stranom ili trećim licima. S tim u vezi, provjerite oglase ili spiskove vještaka i pažljivo pregledajte sve aspekte vještakove biografije da bi ste bili sigurni da su podaci koje je osoba dala u potpunosti tačni.

Jedan od novih i važnih izvora informacija o vještaku je i Internet /globalna svjetska mreža/. Mnogi vještaci imaju svoje vlastite stranice na svjetskoj mreži. Neki od njih, na primjer, navode brojne oblasti "ekspertize" da bi privukli što veći broj klijenata – što predstavlja činjenicu koja može umanjiti njihov kredibilitet pred porotom. Neki imaju upitnike koje advokati ili potencijalni podnosioci tužbe trebaju popuniti da bi vještaci "stekli uvid" u predmet. Ukoliko je vještak zaposlen u akademskoj instituciji može se izvršiti pretraživanje web-stranice te institucije da bi se saznalo koje predmete predaje. Imena mnogih vještaka se navode u bazama podataka o vještacima na svjetskoj mreži. Neki od njih čak učestvuju i u diskusijama novinskih grupa³.

U dolenađenom primjeru, korištenje svjetske mreže je ukazalo na određene relevantne pravne činjenice. Ovaj predmet se odnosio na podnositeljicu tužbe koja je bolovala od rijetke vrste raka (limfom T-ćelija). Osoba je tvrdila da je rak od kojeg boluje uzrokovan proizvodom tužene strane. Iako nije bilo skoro nikakvih naučnih dokaza koji bi potkrijepili uzročno-posljedičnu vezu, podnositeljica tužbe je uspjela angažovati vještaka iz *M.D. Anderson Cancer Hospital* /Centar za rak/ u Hjustonu. Taj ljekar je bio spreman da kaže da je, u okviru razumnog stepena medicinske vjerovatnoće, proizvod tužene strane uzrokovao rak kod podnositeljice tužbe. Međutim, limfom T-ćelija je zapravo rijetka vrsta raka čiji je uzrok i dalje nepoznat. Prilikom unakrsnog ispitivanja došlo je do sljedeće razmjene između vještaka i branioca:

- P. Vi ste uposleni u M.D. Anderson centru za rak?
O. Da.
P. Da li je tačno da M.D. Anderson centar za rak ima svoju web-stranicu?
O. Da.
P. Da li je ikada ijedan vaš članak objavljen na web-stranici M.D. Anderson centra za rak?
O. Nekoliko.
P. Da li se sjećate jednog od vaših članaka koji je objavljen na pomenutoj web-stranici prije samo tri mjeseca?
O. Mislim da se sjećam.
P. U tom članku govorili ste o limfomu T-ćelija, tj. upravo o onoj vrsti raka na koju se odnosi ovaj predmet?
O. Da, mislim da jesam.
P. Da bismo to utvrdili sa sigurnošću, da li je ovo članak koji je objavljen na pomenutoj web-stranici?
O. Da, to je moj članak; tu se navodi i moje ime.
P. Pretpostavljam da ste znali da bi ljekari i drugi mogli pročitati ovaj članak?
O. Da, pretpostavljam da su mogli.
P. I, stoga, željeli ste biti tačni koliko god je to moguće?
O. Naravno.
P. Okrenite četvrtu stranicu članka.
O. U redu.
P. U ovom članku koji ste objavili na pomenutoj web-stranici prije samo tri mjeseca, govorite o onome što se zna u vezi sa uzrocima limfoma T-ćelija, zar ne?
O. Da.
P. Zar nije tačno da ste rekli sljedeće: "Niko ne zna šta uzrokuje limfom T-ćelija". Da li je to ono što ste napisali prije samo tri mjeseca?
O. To je ono što je rečeno.

³Alati za pretraživanje Interneta postaju sve napredniji i sveobuhvatniji. Jednostavno ukucavanje imena vještaka u pretraživač može dovesti do određenog broja "pogodaka" u različitim kategorijama. Takve informacije mogu obuhvatiti novinske izvještaje, objavljene predmete, podneske administrativnih agencija i sl.

Ovo svjedočenje je ne samo diskreditiralo svjedoka, već je takođe navelo i sudiju u predmetu da zaključi da stavovi ovog ljekara nemaju pouzdano uporište u nauci. Kasnija presuda je donešena u korist tuženog⁴. Priprema: prva i najvažnija zapovijed.

B. Druga zapovijed: Znaj svoj cilj

Irving Younger, koji je zagovarao kratko unakrsno ispitivanje, često je znao reći da advokat treba "reći tri stvari i zatim sjesti." Ponekad je to najbolji pristup. Međutim, često je potrebno da se provede određeno vrijeme sa svjedokom kako bi se dodatno obradila neka ključna pitanja i na taj način ublažio uticaj direktnog ispitivanja. Prije početka unakrsnog ispitivanja bilo kojeg svjedoka, advokat očigledno treba imati na umu ona pitanja koja želi pomenuti prilikom ispitivanja tog svjedoka. Advokat ih zatim treba zapisati. O tim stvarima se treba porazgovarati i sa saradnicima na suđenju. Efikasno unakrsno ispitivanje ne može se realizovati bez jasnog razumijevanja koje su to informacije od ključnog značaja za predmet, te koje informacije se mogu na najprikladniji način dobiti od svakog svjedoka. Tek nakon što shvati kako obraditi ova pitanja i kako ih izložiti poroti, branilac može efikasno komunicirati sa porotom. Ukoliko porotnici sjede na svojim mjestima i pitaju se u kojem pravcu ide unakrsno ispitivanje, vjerovatno ni branilac ne zna u kojem pravcu ide to ispitivanje. Iz tog razloga, od ključne važnosti je napraviti spisak onoga što se treba postići unakrsnim ispitivanjem. Pred kraj tog unakrsnog ispitivanja, korisno je pogledati spisak kako bi se osiguralo da su sva pitanja pokrivena.

C. Treća zapovijed: Pravi male korake

Strpljenje je vrlina u unakrsnom ispitivanju. Iznošenje ključnih pitanja nije samo odredište, već putovanje na kojem se porotnici trebaju pridružiti braniocu. Oni moraju razumjeti korak-po-korak u kojem pravcu ide unakrsno ispitivanje. To se zove tempiranje ili komunikacija.

Navešću ovdje jedan primjer. Pretpostavite da je u toku suđenje sa vještakom koji je formirao određene stavove, ali nikad te stavove nije dostavio kolegama iz te oblasti na uvid. Jedan od načina kako razriješiti ovakvu situaciju na suđenju je da se jednostavno postavi sljedeće pitanje:

- P. Da li su vaši stavovi ikada bili predmet recenzije vaših kolega?
- O. Ne.

Ova razmjena zadire u suštinu stvari. Međutim, ako će porota krenuti na putovanje zajedno sa braniocem i shvatiti poentu, potrebno je postaviti sljedeći niz pitanja na koja će svjedok vjerovatno odgovoriti sa "da":

- P. Čuli ste za recenziju koju su obavile vaše kolege?
- P. I kada govorimo o kolegama, mislimo na ljude iz vaše naučne oblasti?
- P. Tako da recenzija, zapravo, podrazumijeva podvrgavanje nečijih stavova pregledu koji obavljaju njegove/njene kolege iz iste naučne oblasti?
- P. Time se osobi pruža mogućnost da od drugih naučnika dobije dragocjene povratne informacije o tome šta oni misle o vašim stavovima?
- P. Na taj način se stiče utisak o tome da li vaše stavove ostali stručnjaci iz te oblasti općenito smatraju podrživim i pouzdanim?
- P. Da li to može biti veoma vrijedno u naučnom procesu?
- P. Da li jedan oblik takve recenzije uključuje i ustajanje na sastancima i iznošenje vaših stavova kolegama naučnicima?
- P. Vi im dopuštate da se upoznaju sa vašim stavovima?
- P. I s njima razgovarate o argumentima na kojima temeljite vaše zaključke?
- P. To omogućava vašim kolegama da daju komentare o prednostima i manama vaših stavova?
- P. Vi radite na ovom predmetu pet godina?
- P. Vi ste, u proteklih pet godina, izražavali ove stavove u sudnicama širom zemlje?
- P. Da li ste ikad stajali ispred grupe naučnika iz vaše naučne oblasti i njima izložili stavove koje ste upravo izložili poroti tokom direktnog ispitivanja?
- P. Da li ste ikada, na bilo kojem naučnom skupu, zatražili povratne informacije od vaših kolega naučnika o tome da li oni misle da ste u pravu ili ne?
- P. Da li je objavljivanje članaka još jedan od načina na koji vaše stavove možete podvrgnuti recenziji kolega?

⁴Radi se o predmetu *Anderson v Bristol-Myers Squibb, Civ. No. H-95-003 (S.D. Tex. 1998)*. Mišljenje na dvadeset pet stranica nije objavljeno, ali se može dobiti od autora ili od Gene Williamsa, člana FDCC-a koji je takođe učestvovao u saslušanju *Dauberta*.

- P. Kada uglednoj publikaciji dostavite članak, taj članak pregledaju kolege prije njegovog objavljivanja?
- P. Pod tim podrazumijevam da urednik publikacije dostavlja članak na uvid različitim naučnicima koji zatim daju svoje komentare?
- P. Ako postupi na ovaj način, da li će se urednik osjećati sigurnijim da su stavovi izneseni u članku ispravni, te da su potkrijepljeni dokazima?
- P. To, takođe, može biti dragocjen dio naučnog procesa?
- P. Da li se na taj način mogu iskorijeniti loše naučne postavke?
- P. Da li ste ikada publikaciji dostavili rukopis za objavljivanje u kojem ste iznijeli svoje stavove?
- P. Da li ste pripremili rukopis sa stavovima koje ste izložili ovoj poroti?
- P. Da li ste ikada na bilo koji način zatražili povratne informacije od publikacije koja je provela recenziju, a u vezi s vašim stavovima u ovom predmetu?
- P. Tako da, sjedite danas tu, nakon pet godina učešća u ovom predmetu, nikada niste našli za shodno da pripremite rukopis i dostavite ga publikaciji kako bi vaše kolege naučnici mogli odrediti da li se uopšte radi o nečemu što vrijedi objaviti?

Za ovo putovanje treba vremena. Ipak, time se ne sugerije da je svakom pitanju potrebno posvetiti jako mnogo vremena. To bi bilo zamorno i porotnicima bi postalo dosadno. Branilac mora izvagati važnost određenog pitanja i procijeniti šta je potrebno da bi se to pitanje efikasno izložilo poroti. Prije svega nemojte žuriti. Omogućite poroti da razumije to pitanje jer pogrešno razumijevanje potpuno obesmišljava ono o čemu ste govorili.

D. Četvrta zapovijed: Navodite svjedoka (s rezervom)

Postavljanje isključivo sugestivnih pitanja je vjerovatno najstarije pravilo unakrsnog ispitivanja. Ovo pravilo je preživjelo zahvaljujući tome što se radi o dobrom pravilu. Sugestivna pitanja su najefikasnija jer u suštini omogućavaju onome ko provodi unakrsno ispitivanje da svjedoči, dok svjedok potvrđuje. Ovom tehnikom se potencira jedan od bitnih elemenata koji se odnosi na dinamiku postupka – kontrola. Postavljanje sugestivnih pitanja omogućuje onome ko vrši unakrsno ispitivanje da bude prodoran, neustrašiv, naoružan znanjem, i informativan. Sugestivna pitanja mogu polučiti dobre rezultate. Tako da, kad vam se dozvoli, navodite, navodite, i opet navodite.

Ipak, postoji jedna rezerva. Nemojte gubiti iz vida da sugestivna pitanja mogu postati zamorna. Niko ne voli čuti niz od sto pitanja koja se sva završavaju sa “da li je to tačno?” Ispitivanje svjedoka u *staccato* ritmu može ponekad dovesti do toga da se branilac koji vrši unakrsno ispitivanje smatra nametljivim i bešćutnim. Iz tog razloga, prilikom primjene ovog zlatnog pravila imajte takođe na umu nekoliko pravila.

Prvo, naučite *kako* navoditi svjedoka. Postavljanje pitanje koja počinju sa “zar nije tačno” može podsjetiti porotnike na saslušanje koje provodi FBI prikazano u nekom starom filmu. Branilac mora iznalaziti načine korištenja različitih metoda. Na primjer, u slučaju automobilske sudara, podnositelj tužbe može pozvati činjeničnog svjedoka da svjedoči o nekoliko ključnih pitanja u njegovu/njenu korist. Ipak, jedna stvar koja ide u prilog tuženom je to da je na semaforu bilo crveno svjetlo. Stoga, prilikom unakrsnog ispitivanja branilac može uraditi sljedeće:

- P. Nije li tačno da ste bili u mogućnosti da vidite da li je na semaforu bilo crveno ili zeleno svjetlo?
- O. Da.
- P. I na semaforu je bilo crveno svjetlo, zar ne?
- O. Da.

Posmatrana u izolaciji, ova pitanja bi mogla efikasno razjasniti ovu stvar. Ako se želi postići isti cilj ali na manje posredan način, s tim da se svo vrijeme zadrži pažnja porote, branilac može prilikom unakrsnog ispitivanja uraditi sljedeće:

- P. Dok ste vozili pretpostavljam da ste vodili računa o svjetlima na semaforu?
- O. Da.
- P. Dakle, pretpostavljam da vam je, kao opreznom vozaču, jedna od najvažnijih stvari koje radite ta da gledate da li je na semaforu crveno ili zeleno svjetlo?
- O. Da.
- P. I dok ste tog petka u poslijepodnevnom časovim, i govorim baš o tom poslijepodnevu, vozili ulicom Grand niste li obraćali pažnju da li je na semaforu ispred vas crveno ili zeleno svjetlo?
- O. Da.

- P. I dok ste tog dana vozili ulicom, da li je na semaforu bilo crveno ili zeleno svjetlo?
- O. Crveno svjetlo.
- P. Da li imate ikakvih sumnji da je na semaforu tog dana bilo crveno svjetlo?
- O. Ne.
- P. Molim?
- O. Ne, nemam nikakvih sumnji.

Sva gorenavedena pitanja su sugestivna pitanja, ali nijedno od tih pitanja nije sadržavalo frazu “da li je to tačno” ili uvod koji je tako uobičajen za braniocima “zar nije činjenica...” Prilikom ispitivanja svjedoka koji nemaju iskustvo u svjedočenju, umjereniji i blaži stil postavljanja sugestivnih pitanja je često i najefikasniji.

Drugo upozorenje ili pravilo se odnosi na procjenu situacije kada ne treba postavljati sugestivna pitanja. Ponekad je branilac toliko opsjednut kontrolisanjem svjedoka da svako pitanje postaje sugestivno pitanje. Nema potrebe za tim. Na primjer, prilikom ispitivanja svjedoka koji je stručnjak iz neke oblasti, sugestivna pitanja iz te oblasti su apsolutno nepotrebna. Primjeri:

- P. Zašto jednostavno ne kažete poroti koliko puta ste se pojavili na sudu u svojstvu svjedoka?
- P. Koliko novca ste zaradili prošle godine svjedočeći na poziv advokata podnositelja tužbi širom zemlje?
- P. Od hiljada i hiljada medicinskih publikacija koje se objavljuju širom svijeta, recite poroti od koliko tih publikacija ste zatražili da objave stavove koje ste izložili u ovoj sudnici?
- P. Koliko vremena je prošlo otkad ste posljednji put pregledali pacijenta?

I tako dalje. Često je nabolje da odgovor dođe od samog svjedoka. Branilac postavlja ova ne-sugestivna pitanja jer zna odgovor, i ako svjedok izbjegava dati odgovor može doći do njegovog izuzeća⁵.

Poenta je zapravo da se vještaku nikad ne pruži prilika da elaborira o pitanju od ključne važnosti, a ne da svako pitanje mora biti sugestivno.

U nastojanjima da ispunite ovaj cilj, tražite priliku da iskoristite ne-sugestivna pitanja kako biste razbili monotoniju sugestivnih pitanja koja se stalno ponavljaju.

E. Peta zapovijed: Znaj svoj stil i prilagođavaj ga u skladu sa okolnostima

Sposobni branioci razvijaju svoj stil koji im odgovara. S tim u vezi, korisno je posmatrati druge braniocima; dobri branioci su uistinu impresivni. Ipak, bilo bi pogrešno imitirati ih. Odlični branioci se umnogome razlikuju. Neki su duhoviti, dok su neki veoma ozbiljni. Neki govore glasno, neki tiho. Neki se kreću po sudnici, dok se drugi uopšte ne pomjeraju sa mjesta predviđenog za braniocima. Svaki branilac se mora ponašati onako kako njemu/njoj odgovara u skladu sa starom poslovicom: Budi iskren prema sebi.

Pored efikasnih pitanja koja se tiču stila, postoje i ona negativna. Korisno je biti agresivan prilikom unakrsnog ispitivanja, ali ne treba pretjerivati. Vaša ljutnja ili gubljenje kontrole ponekad ukazuje na to da je svjedok okrenuo unakrsno ispitivanje u svoju korist. Prepoznajte razliku između nepopustljivog i zlonamjernog, između samopouzdanja i arogancije, te između kontrole i dominiranja. Ako branilac ne bude znao prepoznati razliku, porota će to zasigurno znati.

F. Šesta zapovijed: Znaj kada treba odustati

Svi advokati su se nalazili u situacijama da im u toku unakrsnog ispitivanja postane jasno da je bitka završena – bilo da je sve što se moglo uraditi s određenim svjedokom već urađeno, ili da je malo toga ostalo što se može učiniti. To može biti potvrda pobjede ili priznavanje poraza. Jedna od najtežih stvari za uraditi kada su advokati u pitanju je odustajanje – povlačenje iz žiže zbiljanja. Ipak, sposoban advokat će i dalje pomno pratiti kako se odvija unakrsno ispitivanje za vrijeme njegovog trajanja. Prilagođavanje je ključno. Stvari se mogu odvijati bolje od očekivanog, ili se mogu beznadežno pogoršati. Za vrijeme trajanja unakrsnog ispitivanja, ključno je prilagoditi se atmosferi u sudnici. Kako porota gleda na dešavanja u sudnici? Kako sudija reaguje? Čak i najbolje pripremljeni planovi unakrsnog ispitivanja trebaju se mijenjati u zavisnosti od okolnosti, pa čak treba i odustati ako okolnosti to nalažu.

Općenito možete odustati u dvije situacije. Prva je kada je svjedok diskreditovan ili kada je napravio veliki

⁵Dodatna prednost toga da svjedok sam daje odgovor, umjesto suhoparnog odgovaranja sa “da” ili “ne”, je da se time povećava vjerovatnoća njegovog/njenog izbjegavanja odgovora. Ako je pitanje potkrijepljeno tačnim informacijama i ako svjedok to jednostavno potvrdi, svjedok se u tom slučaju smatra iskrenim, što učvršćuje njegov/njen kredibilitet. Dopuštanje svjedoku da daje opširniji odgovor na pitanja koja mora potvrditi može dovesti do toga da svjedok propusti ili relativizira važnost određenih činjenica. Branilac se tako dovodi u poziciju prepoznavanja nedovršenosti svjedokovog odgovora, što kod porote može stvoriti utisak da svjedok nije pouzdan u prenošenju činjenica. Sve se to mora uzeti u obzir prilikom ispitivanja svjedoka. Postoje određeni svjedoci kojima je potrebno dati malo više prostora prilikom unakrsnog ispitivanja.